

HATAY/KIRIKHAN AĞZI VE STANDART TÜRKÇENİN, GÖÇMEN AĞIZLARI ETKİLEMESİ ÜZERİNE¹

ON THE IMPACT OF HATAY/KIRIKHAN DIALECT AND STANDARD TURKISH LANGUAGE ON IMMIGRANT DIALECT

Ahmet HAŞİMİ²

Öz

Anadolu ağızları ile ilgili birtakım karşılaştırmalı ağız çalışmaları olsa da, nitelik ve nicelik olarak bu çalışmalar istenilen düzeyde değildir. Karşılaştırmalı ağız araştırmaları Türk dili için önemli olduğu gibi kültürel değişim ve kimlik değişimi gibi konularda tespitlerde bulunmak açısından da önemlidir. Hatay'ın Kırıkhan ilçesi, Antakya-Maraş ve İskenderun-Halep güzergâhının kesişme noktasıdır. Bu nedenle tarih boyunca birçok farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış kadim bir yerleşim merkezidir. 1084 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Süleyman Şah'ın Antakya bölgesini fethetmesiyle Türkler bu yöreye yerleşmeye başlamıştır. Bölge, Türklerle, Bizans ve Haçlılar arasında bir süre el değiştirdikten sonra Memlûklular ve ardından Osmanlılar tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Tarih boyunca çeşitli Türk unsurlarının göçleriyle Türkleşen yöreye göçler devam etmiş, 1950'lerden sonra Türk unsurlarından Trabzonlular, Yörükler ve Ahıskalılar, Kırıkhan'a yerleşmişlerdir.

Bu çalışmada Hatay/Kırıkhan ağız ile göçmen ağız ilişkileri ses bilgisi bağlamında incelenecektir. Sahadan derlenen metinler incelendiğinde, göçmen ağızların her geçen gün Kırıkhan ağız ve standart dilden etkilendiği görülmektedir. Göçmen unsurlardan aynı mahallede yaşayanlar değişime direnç göstermişlerdir. Fakat mahallelerinden ayrıлып Hatay/Kırıkhan ağız konuşurları arasına karışanlar değişime ayak uydurmuşlardır. Bunun yanı sıra eğitim veya çalışmak için il dışına çıkanlar ile ağız özelliği Kırıkhan ağızına yakın olan kişiler ise bu değişime daha hızlı ayak uydurmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Ağız, yerli ve göçmen, Kırıkhan.

Abstract

Although Anatolian dialects have some studies on comparative dialects, these studies are not at the desired level in terms of quality and quantity. Comparative dialect research is very important for the Turkish language, as well as it is important for determining issues such as cultural change and identity change. Kırıkhan district of Hatay is the intersection point of Antakya-Maraş and İskenderun-Halep route. For this reason, it is an ancient settlement center, which has hosted many different cultures and civilizations throughout history. In 1084, when the Anatolian Seljuk Sultan Süleyman Shah conquered the Antakya region, Turks began to settle in this region. After the region changed hands among Turks, Byzantine and Crusaders for a while, it started to be governed by the Mamluks and then the Ottomans. Throughout the history, migrations to the region, which became Turkish with the migration of various Turkish elements, continued, and after 1950, Trabzon residents, Yoruks and Ahiska Turks migrated to Kırıkhan and settled in this place.

In this paper, local and immigrant dialect relations will be reviewed in terms of phonetics. When the texts compiled from the field are reviewed, it is seen that the immigrant dialects are affected by the local dialect and standard language every day. Among the immigrant elements, those living in a certain neighborhood and living together resisted change. However, those who left their neighborhoods and intertwined with the local elements kept up with the change. In addition, those who went out of the city for education or work, and those whose dialect feature was close to the local dialect, adapted to this change faster.

Keywords: Dialect, local and immigrant, Kırıkhan.

¹ Bu makale, V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nda (Çukurova Üniversitesi, 8-9 Kasım 2019, Adana/Türkiye) sunulan "Hatay Kırıkhan'da Göçmen Ağızların Yerli Ağız ve Ölçünlü Dilden, Ses Bilgisi Bağlamında, Etkilenme Düzeyi Üzerine Bir Değerlendirme" adlı bildirin gözden geçirilerek düzenlenmiş biçimidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, hasimi_ahmet@hotmail.com, Orcid:0000-0002-9244-8157

1. Giriş

Hatay ili idari sınırları içerisinde yer alan Kırıkhan'ın doğusunda Türkiye-Suriye sınırı ve Kumlu, batısında İskenderun, kuzeyinde Hassa, güneyinde Reyhanlı, güneybatısında Antakya bulunur. Kırıkhan'ın tarihi ile ilgili bilgiye, bölge hakkında yapılan genel tarih çalışmalarından ulaşılmaktadır.

Tarih boyunca Kırıkhan bölgesi; Akalar, Babiller, Hititler, Asurlular, Sakalar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslılar'ın yönetimi altına girdi (*Tunç ve Arkadaşları, 2001: 23*). 638'de Yermük Savaşı'nda Bizanslıları mağlup eden Müslümanlar Antakya'yı fethetti. 786-809 yılları arasında Abbasi Halifesi Memun zamanında bölgeye çok sayıda Türk yerleştirildi. Şehir 969'da yeniden Bizanslıların hâkimiyetine girdi. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Süleyman'ın şehri almasıyla 1084'ten itibaren bölge tekrar İslam hâkimiyetine girdi. Şehir 1098'de Haçlılar tarafından ele geçirildi. 1191'de Selahaddin Eyyubî, Bakras ve Darb-ı Sak kalelerini fethetti. 1268'de Sultan Baybars, Antakya'yı ele geçirerek Antakya Kontluğuna son verdi. Bölge daha sonra Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi dönüşünde 28 Ağustos 1518'de Halep'e girmesiyle Osmanlı idaresine geçti (*Melek ve Arkadaşları, 2013: 21*).

Bölge, Osmanlı Devleti zamanında iskan siyaseti dolayısıyla muhaceretlere uğradı. 1916'da Kırıkhan'ın kaza haline getirilmesi Belen'in ve Antakya'nın buraya yakın köylerinin Kırıkhan'a bağlanması kararlaştırıldı. Bu tarihten itibaren bazı küçük değişikliklerle birlikte Manda İdaresi, Bağımsız Hatay Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde de Kırıkhan idari statüsünü korudu. (*Uğuz, 2017: 507*).

Kırıkhan, Amanosların eteğinde kurulmuş köyleri ve verimli Amik ovasıyla tarım ve hayvancılık açısından uygun bir bölge olması nedeniyle birtakım iç göçlerin de odağı haline gelmiştir. Kırıkhan ve köyleriyle birlikte bir taraftan Hassa, İslâhiye, Maraş, Kilis gibi yakın çevreden göç eden Türk unsurları, daha önce Muş iline yerleşmiş olan Ahıska Türkleri ve devletin desteğiyle bölgeye yerleştirilmiş olan diğer Türk unsurları Trabzonlular ve Yörükler, Kırıkhan'ın etnik ve demografik yapısını oluşturur.

Bu çalışmada 1950'den sonra bölgeye yerleşmiş ve önemli bir nüfus teşkil eden Trabzonlular, Ahıskalılar ve Yörükler göçmen unsur olarak, bunlardan daha önce bölgeye yerleşmiş Türk unsurları da Kırıkhan ağız olarak değerlendirilecektir. Çünkü Kırıkhan'a daha önce yerleşmiş unsurlar artık ortak bir Kırıkhan ağızı oluşturmuş durumdadır. Fakat daha sonra yerleşen unsurlar ise Kırıkhan ağızına tamamen uyum sağlamamıştır. Bu ikinci gruplar da göçmen ağızlar olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada esas alınan her bir ağız için birer derleme metni incelenmiştir. Metinlere kaynak kişi ve sayfa numarası verilmiştir. Ölçünlü dilde bulunmayan sesler için bir de çeviriyazı çizelgesi oluşturulmuştur. Daha sonra ses bilgisi incelemesine geçilmiştir.

2. Karşılaştırmalı Ağız Araştırmalarında Mevcut Durum

Konuyla ilgili Karahan'ın 1996 yılında yayınlanan Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması adlı çalışması bugüne kadar yapılan en kapsamlı çalışmadır. Karahan, çalışmasını yayınladığı tarihe kadarki çalışmalarını inceleyerek Anadolu ağızlarını, Kuzeydoğu grubu, Doğu grubu ve Batı grubu ağızları olmak üzere üç bölgeye ayırmıştır (*Karahan, 1996: 114*).

Belli bir yöreye özgü ağız veya ağızların çeşitli açılardan incelenmesinin yanı sıra özellikle son yıllarda Türkçenin ağızları mukayeseli bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu

sayede, karşılaştırılan ağız yörelerinin ortak veya ayrılan dil özelliklerinin tespitinin yanında, ağız metinlerinin arka planında saklı olan kültürel kodlara bağlı olarak birçok disiplin açısından önem arz edecek sonuçların elde edilebileceği benzerlik ve farklılıklar da gözler önüne serilebilmektedir (Güneş, 2012: 22). Buran, Türkiye Türkçesi ağızlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesinin birbiriyle ilgili üç ayrı sonuç doğuracağını belirtmiştir. Buna göre önce Türkiye Türkçesi ağızları kendi içinde, sonra Türk Dünyası'nın değişik yörelerindeki ağız ve lehçelerle mukayese edilerek ortak ve ayrı özellikler ortaya konulabilecek, üçüncü olarak da bu ağızların Türkçenin tarihî dönemleriyle olan ilgisi ve dayandıkları tarihî kökler tespit edilmiş olacaktır (Buran, 1999: 91). Bahadır Güneş tarafından yapılan *Karşılaştırmalı Ağız Araştırmalarının Önemi ve Türkiye'deki Ağız İncelemeleri Üzerine Bir Deneme* adlı çalışmada mevcut durum üzerinde bir değerlendirme yapıldıktan sonra 71 adet karşılaştırmalı ağız incelemesi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalardan 11 tanesi lisansüstü tezlerden oluşmaktadır (Güneş, 2012: 20-44). Güneş'in bu çalışmasından birkaç örnek şunlardır: (Alimova 2011, Kızılkaya 2010, Stamova 2001, Akar 2000, Amanoğlu 2009, Buran 2006, Ilgın 2009, Dryga 2008, Karpuz ve Uysal 2009, Demir 1997, Erdem ve Gül 2006, Alkaya 2008, Doğan 2010).

Yerli-göçmen ağız ilişkisi başlığı altında tespit edilebilen en somut çalışma ise Mehmet Aydın'ın *Birkaç Örnek Çerçevesinde İç Göçlerin Ağızlara Etkisi* adlı makalesidir. Aydın, çalışmasında iki metinden yola çıkarak iç göçlerle ağızlar arasındaki ilişkinin anlaşılmasına çalışmıştır. Aydın'ın tespitine göre belli bir ağız konuşanlar memleketlerinden ayrıldıklarında konuştukları ağız kolay bir şekilde bırakmamaktadır. Ayrıca Aydın, konunun başka örnekler çerçevesinde araştırılması gerektiğini de vurgulamıştır (Aydın, 2011: 1974).

3. Kırıkhan'la İlgili Yapılan Akademik Ağız Çalışmaları

Karahan, Hatay ağızını, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması adlı çalışmasında Batı grubu ağızlarından VII. Grup'ta yer aldığını belirtmiştir (Karahan, 1996: 117).

Öztürk tarafından hazırlanan *Hatay Ağızı* adlı çalışmada Kırıkhan idari sınırları içerisinde kalan yöreden 13 köyden derleme yapılmıştır. Bunun dışında, Bestili tarafından hazırlanan *Kırıkhan Ağızı*, İlt'er'in hazırladığı *Kırıkhan Ağızı ve Folkloru*, Okur tarafından hazırlanan *Karamankaşı (Kırıkhan), Yörükleri Ağızı*, Sivri'nin hazırladığı *Hatay Kırıkhan Telbizek Köyü Ağız Çalışması* olmak üzere toplam dört adet mezuniyet tezi hazırlanmıştır.

4. Çeviriyazı İşaretleri

Derlemede standart dilde bulunmayan fakat Kırıkhan ağızında ve göçmen ağızlarında bulunan sesler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

ā: uzun a	ă: kısa a	è: kapalı e	ē: uzun e
é: kapalı uzun e	ī: uzun ı	î: uzun i	ï: kısa i
ō: uzun o	ō̄: uzun ö	ū: uzun u	ū̄: kısa u
ũ: kısa ü	ħ: gırtlak h'si	ğ: arka damak ünsüzü g	ķ: arka damak ünsüzü k
ñ: geniz n'si			

5. SES BİLGİSİ İNCELEMESİ

5.1. Ünlüler

Ölçünlü dilde bulunan sekiz ünlünün tamamı Kırıkhan ağızında ve göçmen ağızlarında bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Kırıkhan ağızında ve göçmen ağızlarında olup da ölçünlü

dilde bulunmayan ünlüler de vardır. Bunlar: *ā, ē, ê, î, ô, õ, ū, ū* uzun ünlüler ile *ă, ı, ı, ŭ, ŭ* kısa ünlüler ve *ê* ünlüsüdür.

5.1.1. Uzun Ünlüler

Telafi uzunluğu olarak kullanılan ā ünlüsü örnekleri			
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı
ābisi “ağabeyi” (KK1-37)	inşātçıydıĝ “inşaatçıydık” (KK 2-20)	bāmiñ dedesi “babamın dedesi” (KK3-65)	ne yapacāz “ne yapacağız”(KK 4-41)
Vurgu amaçlı kullanılan ā ünlüsü örnekleri			
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı
devam, devam, devām (KK1-4)	ahā “işte” (KK2-61)	yā “ya” (KK3-10)	-
Telafi uzunluğu olarak kullanılan ē ünlüsü örnekleri			
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı
ēr “eğer” (KK1-51)	-	meslēmden “mesleğimden” (KK3-48)	-
Vurgu amaçlı kullanılan ē ünlüsü örnekleri			
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı
hē “evet” (KK1-67)	nē bileyim “ne bileyim” (KK2-4)	hē “evet” (KK3-25)	-
kapalı uzun e (é)			
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı
-	-	é (KK3-38)	-
ī ünlüsü örnekleri			
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı
gum yīnı “kum yığını” (KK1-10)	-	geldīmizde “geldiğimizde” (KK3-7)	dēdīm
Vurguya baĝlı ī ünlüsü örneĝi			
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı
isdambulda galdīm “İstanbul’da kaldım” (KK3-9)	yanī “yani” (KK2-14)	-	-

Telafi uzunluğu olarak kullanılan î ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
geldimde “geldiğimde” (KK1-41)	spor salonu yapı “yapıyor” (KK2-53)	<i>mandıracî</i> “mandıracıyı” (KK3-87)	ne yabîm “ne yapayım” (KK4-8)	
Vurgu amaçlı kullanılan î ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
-	sene oldî segsen “sene oldu seksen” (KK2-54)	-	-	-
Telafi uzunluğu olarak kullanılan ö ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
ondan sōna “ondan sonra” (KK1-18)	-	<i>aşa dōru</i> “aşağı doğru” (KK3-30)	-	-
Vurgu amaçlı kullanılan ö ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
-	yōğ dedim “yok dedim” (KK2-6)	yōğ “yok” (KK3-94)	yōğ “yok” (KK4-33)	
Telafi uzunluğu olarak kullanılan ȳ ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
şȳle “şöyle” (KK1-5)	-	ȳledir “öyledir” (KK3-70)	-	-
Telafi uzunluğu olarak kullanılan ū ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
bozuldū zaman “bozulduğu zaman” (KK1-48)	-	<i>oldūmuzdan</i> “olduğumuzdan” (KK3-52)	-	-

Kırıkhan Kırıkhan ve göçmen ağzından derlenen metinlerde tespit edilen ünlü uzunlukları telafi uzunluğu ve vurguya bağlı uzunluklar olarak kullanılmaktadır.

5.1.2. é Ünlüsü ve Kısa Ünlüler

é ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı	
gel dedı (KK1-7)	şeynen ilgili “şeyle ilgili” (KK2-7)	on yedi “on yedi” (KK3-8)	huguğa giderim deyı “hukuka giderim diyor” (KK4-7)	
ă ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı	
çocugdug yăo “çocuktuk yahu” (KK1-16)	yăov “yahu” (KK2-6)	yăov “yahu” (KK3-5)	yăov diy “yahu diyor” (KK4-45)	
ï ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı	
beglïöm “bekliyorum” (KK1-30)	kayseridïedi “Kayseri’deydi” (KK2-6)	az yïen bişïe “az yiyen bir şey”(KK3-135)	-	
ü ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı	
-	-	çou “çoğu”(KK3-5)	-	
ü ünlüsü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Göçmen Ağzı	
müendisliñi “mühendisliğini” (1 KK-37)	-	-	-	

Derleme metinlerinde iki ünlünün yan yana gelmesi durumunda çoğunlukla birinci ünlünün kısaldığı görülür. Kısa ünlüler, Kırıkhan ağzı ve göçmen ağızlarında sıklıkla kullanılır. é ünlüsü ise tüm ağız gruplarında kullanılmıştır.

5.1.3. Ünlü Değişmeleri

5.1.3.1. Geniş Ünlülerin Daralması

a> ĩ değişmesi

gazmîe “kazmaya” (KK1-2)

yaylîe “yaylaya” (KK3-59)

a>u değişmesi

buruya “buraya” (KK2-50)

e>ê meselesi

e > ê değişimi meselesinde, bazı örneklerde e > ê değişimi (şey > şey), bazı örneklerde ise Eski Türkçede *yir* Orta Türkçe *yir* veya *yêr* olan asli şeklin korunması derleme metinlerinde kullanıldığı için başlığı adlandırırken *değişimi* yerine *meselesi* kelimesi tercih edilmiştir.

yêri gelîo “yeri geliyor” (KK1-25)

şêye “şeye” (KK2-10)

êrkeg “erkek” (KK3-55)

e>i değişmesi

şîe “şeyi” (KK3-105)

diveye “deveye” (KK3-112)

o>i değişmesi

biliyim “biliyorum” (KK3-112)

diyi “diyor” (KK4-45)

e>u değişmesi

isgandurun “İskenderun” (KK1-20)

Derlenen metinlerde geniş ünlülerin daralması örneklerinin daha çok Kırıkhan ağzı ve Yörük göçmen ağzında kullanıldığı görülmektedir.

5.1.3.2. Dar ünlülerin genişlemesi

e>ö değişmesi

cöbüme “cebime” (KK1-52)

ı>a değişmesi

keadleri “kâğıtları” (KK1-62)

i>e değişmesi

niyese “ne ise” (KK1-35) ne erse > neyse>niyese

dëyim “diyeyim” (KK2-29)

i>ê değişmesi

ênîş aşşa “iniş aşağı” (KK1-6)

îe “iyi” (KK1-7)

şîe “şeyi” (KK3-105)

i>a değişmesi

bêş lireye “beş liraya” (KK1-41)

u>o değişmesi

yokardan aşşa “yukarıdan aşağıya” (KK1-10)

u>a değişmesi

avrapaya “avrupaya” (KK1-62)

Dar ünlülerin genişlemesi olayı ise genellikle Kırıkhan ağzında birkaç örnekte de Ahıska göçmen ağzı ve Yörük göçmen ağzında tespit edilmiştir. Trabzon göçmen ağzında bu ses olayına hiç rastlanmamıştır.

5.1.3.3. Kalın Ünlülerin İncelmesi

a>e değişmesi

tene “tane” (KK1-17)

tene “tane” (KK2-8)

yaylıe “yaylaya” (KK3-59)

o>ö değişmesi

bilmiyöm “bilmiyorum” (KK1-1)

yatör kalkmör “yatıyor kalkmıyor” (KK2-57)

annör misiñ? “anlıyor musun?” (KK2-58)

gordüñ “gördün” (KK3-128)

obür “öbür, öteki” (KK4-46)

ı>i değişmesi

parasi “parası” (KK4-12)

u>i değişmesi

oni “onu” (KK4-48)

5.1.3.4. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulduğu Yerler

gatmadılar “katmadılar” (KK2-14) Bununla birlikte *gatmadılar* şekli de aynı konuşurda tespit edilmektedir.

ameleliğ “amelelik” (KK2-21)

yardım êddıg “yardım ettik” (KK2-29)

segsandi “seksen idi” (KK2-53)

saçıgarie “saçıkaraaya” (KK3-77)

gordüñ “gördün” (KK3-128)

parasi “parası” (KK4-12)

anlatıyorum “anlatıyorum” (KK4-16)

tedug “dedik” (KK4-41)

derum “derim” (KK4-52)

Bu ses olayına en çok Ahıska ve Trabzon göçmen ağızlarında rastlanır, Kırıkhan ağızında hiç rastlanmamıştır.

5.1.3.5. Kalınlık-İncelik Uyumunun Sağlandığı Yerler

birez “biraz” (KK2-23)

halımız vahtımız “halimiz vaktimiz” (KK2-28)

biledeler “biraderler” (KK3-5)

şurdaki “şurdaki” (3-31)

mezerlig “mezarlık” (KK3-115)

Bu ses olayı da sadece Ahıska göçmen ağızı ve Yörük göçmen ağızında tespit edilmiştir.

5.1.3.6. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

e>a değişmesi

gêdecağsıñ “gideceksin” (KK2-9)

geldılar “geldiler” (KK2-10)

dāl “değil” (KK3-13)

i>ı değişmesi

ihdïerdan “ihtiyardan” (KK1-49)

yanī “yani” (KK2-14)

ö>o değişmesi

gozel “güzel” (KK3-130)

oyle “öyle” (KK4-27)

ü>u değişmesi

büyüm “büyüğüm” (KK3-13)

diveniñ yuñunu “devenin yününü” (KK3-128)

Bu ses olayı incelenen tüm ağızlarda kullanılmaktadır.

5.1.3.7. Yuvarlaklaşma

a>u değişmesi

bubamıñ “babamın” (KK3-16)

bubası “babası” (KK3-57)

i>ü değişmesi

ünüveridie gazandı “üniversiteyi kazandı” (KK1-36)

ne yapacug “ne yapacağız” (KK2-58)

i>u değişmesi

tedug “dedik” (KK4-41)

derum “derim” (KK4-52)

Bu ses olayı da incelenen tüm ağızlarda kullanılmaktadır.

5.1.3.8. Düzleşme**u>ı değişmesi**

konuşturdılar “konuşturdular” (KK2-11)

davıl “davul” (KK3-110)

u>i değişmesi

oni “onu” (KK4-48)

u>é değişmesi

gonuşêlar “konuşuyorlar” (KK2-15)

5.1.3.9. Ünlü Türemesi**a türemesi**

varıkana “varken”

Bu örnekte *-ken* zarf-fiilinden sonra enklitik eki +a gelmiştir.

i türemesi

ombeş metire “on beş metre” (KK1-11)

ı türemesi

yalñız “yalnız” (KK1-27)

Bu örnekte eski şeklin korunması söz konusudur.

5.1.3.10. Ünlü Düşmesi**e düşmesi**

noluyo “ne oluyor” (KK4-23)

ı düşmesi

çarrım “çağırırım” (KK1-28)

i düşmesi

üş daggada “üç dakikada” (KK1-28)

garaveller “Karaveliler” (KK3-64)

5.1.3.11. Uyum Değişmesi

hele “hâlâ ” (KK2-1)

5.2. Ünsüzler

Kırıkhan ağzında ve göçmen ağzlarında standart dilde kullanılan 21 ünsüzün tamamı kullanılır. Bunun yanı sıra standart dilde bulunmayıp da Kırıkhan ağzında ve göçmen ağzlarında bulunan ünsüzler ise aşağıdaki şekildedir:

h ünsüzü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
-	hocam “hocam” (KK2-14)	-		-
ñ ünsüzü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
havañı alıñ “havañı alırsın” (KK1-56)	gèdecağsıñ oraya “gideceksin oraya” (KK2-9)	bilmessiñizdir “bilmezsiniz” (KK3-101)		-
k ünsüzü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
-	ķırıkhan (KK2-9)	ķamyoncu halil (KK3-2)		-
ğ ünsüzü örnekleri				
Kırıkhan Ağzı	Ahıska Göçmen Ağzı	Yörük Göçmen Ağzı	Trabzon Ağzı	Göçmen Ağzı
-	başdan annatağ “baştan anlatalım” (KK2-25)	ğara tombal “kara tombal” (KK3-56)		-

Kırıkhan ağzından derlenen metinde standart dildeki ünsüzlerden farklı olarak ñ ünsüzü kullanılır. Bunun dışında arka damak ünsüzleri olan h, k ve ğ kullanılmaz. Arka damak ünsüzleri daha çok Ahıska ve Yörük göçmen ağzlarında kullanılır. Trabzon göçmen ağzında ölçünlü dildeki ünsüzlerin haricinde herhangi bir ünsüzün bulunmadığı tespit edilmiştir.

5.2.1. Ünsüz Değişmeleri

5.2.1.1. Tonlulaşma

h>ğ değişmesi

ağışkalılar “Ahışkalılar” (KK2-16)

h>h değişmesi

hocam “hocam” (KK2-14)

k>g değişmesi

goydu “koydu” (KK1-2)

büyüğü “büyüğü” (KK2-11)

huguğa giderim “hukuka giderim” (KK4-7)

ogu “oku” (KK4-8)

bi bagaysun “bir bakıyorsun” (KK4-21)

segsenlerde dogsannarda “seksenlerde doksanlarda” (KK3-92)

k>ğ değişmesi

el ğaldırdım “el kaldırdım” (KK2-36)

ğayda “kayıta” (KK2-11)

doğsan “doksan” (KK2-6)

p>b değişmesi

tobrag “toprak” (KK1-11)

hebsi “hepsi” (KK2-7)

yabar “yapar” (KK4-7)

yabîm “yapayım” (KK4-8)

t>d değişmesi

bisigledi “bisikleti” (KK1-5)

Bu örnekte aynı kişide hem *d*'li hem de *t*'li kullanımlar tespit edilmiştir.

daşı görmedim “taşı görmedim” (KK1-10)

çegdig “çektik” (KK2-1)

alddaki “alttaki” (KK3-19)

deyze “teyze” (KK3-111)

dürlü “türlü” (KK4-57)

En sık görülen çeşitleri *k>g* ve *t>d* değişimidir. Derlene metinlerde tüm ağızlarda bulunmaktadır.

5.2.1.2. Tonsuzlaşma**b>p Meselesi***aptîemmî* “Abdi emmiyi” (KK3-88)

piliyorum “biliyorum” (KK4-15)

pütçe “bütçe” (KK4-9)

pitirmiş “bitirmiş” (KK4-16)

d>t meselesi

tedi “dedi” (KK4-1)

tışardan “dışarıdan” (KK4-9)

bu ta “ bu da” (KK4-29)

tedug “dedik” (KK4-41)

g>k meselesi

kiyimleri “giyimleri” (KK4-25)

keturur “getirir” (KK4-50)

kit gel “git gel” (KK4-57)

Tespit edilen tonsuzlaşma örneklerinden birisi Yörük göçmen ağızına diğerleri ise Trabzon göçmen ağızına aittir. Trabzon göçmen ağızından tespit edilen örneklerin tamamı kelime başındaki seslerde meydana gelen tonsuzlaşma olayıdır.

5.2.1.3. Akıcılaşma

b>m değişmesi

gimi “gibi” (KK1-5)

ğ>y değişmesi

deyil “değil” (KK4-14)

n>ñ meselesi

Burada aslında birçok lehçede olduğu gibi ñ asli ünsüzünün korunmasıdır.

caminiñ ön tarafına (KK1-3)

eñ “en” (KK1-4)

biñ dokuz kırğ sekizde “bin dokuz yüz kırk sekizde” (KK2-2)

bunuñ kurslarına “bunun kurslarına” (KK3-45)

n>ñ değişimi, derlenen metinlerde en çok Kırıkhan ağızında olmak üzere Ahıska ve Yörük göçmen ağızlarında sıklıkla kullanılırken Trabzon göçmen ağızında bu değişime rastlanmaz.

5.2.1.4. Süreksizleşme

ğ>g değişmesi

megerse “meğerse” (KK2-48)

sögmeg “sövmek” (KK2-51)

Son örnekte *g* sesi eski şeklin korunmasını temsil eder.

h>g değişmesi

tagdalı “tahtalı” (KK1-16)

5.2.1.5. Art Damaksılaşma

k>ķ Meselesi

çıkıdı “çıkıktı” (KK2-11)

Bu örnekte eski şeklin korunması söz konusu olup Ahıska göçmen ağzında tespit edilmiştir.

5.2.1.6. Sızıcılaşma

ç>ş değişmesi

üş daggada “üç dakikada” (KK1-28)

genşlīm “gençliğim” (KK2-8)

genşdim “gençtim” (KK3-41)

haşlıgları “harçlıkları” (KK4-25)

k>h değişmesi

halımız vahtımız “halimiz vaktimiz” (KK2-28)

Derleme metinlerinde ç>ş değişimi tüm ağızlarda görülürken k>h değişimi bir örnekte tespit edilmiştir.

5.2.1.7. Benzeştirmeler

İlerleyici Ünsüz Benzeştirmesi

nl>nn

bunnarı “bunları” (KK1-18)

annamam “anlamam” (KK2-59)

onnardan “onlardan” (KK3-28)

bizikinnerde “bizimkilerde” (KK3-109)

günnüg “günlük” (KK4-11)

nl>nn ilerleyici ünsüz benzeştirmesi derlenen metinlerde Kırıkhan ve göçmen ağızlarında yaygın olarak kullanılır.

Gerileyici Ünsüz Benzeştirmesi

hm>mm

memmed “mehmet” (KK3-29)

nb>mb

hambal “hanbal” (KK1-3)

isdambula “İstanbul’a” (KK3-46)

rl >ll

çarıllar “çağırırılar” (KK1-28)

dïölller “diyorlar” (KK3-64)

Bununla birlikte Yörük göçmen ağzında *dérler* “derler” (KK3-73) şekli de kullanılmaktadır.

oynardı “oynarlardı” (KK3-108)

şs>ss

gelmissiñiz “gelmişsiniz” (KK3-21)

zs> ss

bilmessiñizdir “bilmezsiz” (KK3-100)

Derleme metinlerinde gerileyici ünsüz benzeştirmesi Kırıkhan ağzında ve Yörük göçmen ağızlarında çok sık kullanılırken Ahıska ve Trabzon göçmen ağızlarında görülmez.

5.2.1.8. Yer Değiştirme

şavral “şakvar” (KK1-49)

arvad “avrad” (KK2-51)

Kırıkhan ağzında ve göçmen ağızlarında sınırlı sayıda örnekleri vardır.

5.2.1.9. Ünsüz İkizleşmesi

aşşa “aşağı” (KK1-6)

amma “ama” (KK1-13)

Sınırlı sayıda örnekleri vardır.

5.2.1.10. Hece Kaynaşması

dōru “doğru” (KK1-3)

çıkabilir mîm “çıkabilir miyim” (KK1-24)

cōmü “cebimi” (KK1-55)

dēdîm ”dediğim” (KK3-1)

dāl “değil” (KK3-13)

bāmıñ “babamın” (KK3-65)

āçdan “ağaçtan” (KK3-105)

gırkandaydım “Kırıkhan’ daydım” (KK3-92)

rāt rāt “rahat rahat” (KK4-56)

çarşidā “çarşıdaki” (KK1-27)

Hece kaynaşması olayına Ahıska göçmen ağzında ratlanmaz. Trabzon göçmen ağzında az görülür. Bununla birlikte Kırıkhan ağzında ve Yörük göçmen ağızlarında yaygın olarak karşılaşılır.

5.2.1.11. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi, derleme yapılan Kırıkhan ağzında ve göçmen ağızlarının tamamında bulunur.

ğ ünsüzünün düşmesi

çoğ “çoğu” (KK3-5)

ēdirdiñ “ēgdirdin” (KK3-133)

h ünsüzünün düşmesi

hızlı “çok hızlı” (KK1-11)

makine müendisliñi “makine mühendisliğini” (KK1-37)

m ünsüzünün düşmesi

benikinden “benimkinden” (KK1-24)

n ünsüzünün düşmesi

ondan sora “ondan sonra” (KK1-2)

ondan sora “ondan sonra” (KK2-37)

r ünsüzünün düşmesi

duruyo “duruyor” (KK1-6)

diyolar “diyorlar” (KK2-2)

götüdüler “götürdüler” (KK2-11)

alıyosun “alıyorsun” (KK4-23)

v ünsüzünün düşmesi

evel “evvel” (KK3-108)

y ünsüzünün düşmesi

oğıodum “okuyordum” (KK2-29)

bir şe yog “başka bir şey yok” (KK2-35)

burie “buraya” (KK3-41)

şie “şeyi” (KK3-105)

y ünsüzünün düşmesine, Trabzon göçmen ağzında rastlanmaz. Bununla birlikte diğer ağzılarda sıklıkla karşılaşılır.

5.2.1.12. Ünsüz Türemesi

Kırıkhan ağzında ve göçmen ağzlarında az rastlanan bir ses olayıdır.

b ünsüzünün türemesi

pambıg “pamuk” 1-2)

pamuğumuz “pamuğumuz” (KK4-43)

n ünsüzünün türemesi

sıkıntılarlan “sıkıntılarla” (KK4-1)

Bu örnekte sondaki n ünsüzü enklitiktir, fonemik değildir.

5.2.1.13. Aykırılışma

Nadir rastlanan bir ses olayıdır.

bilederler “biraderler” (KK3-5)

6. Sonuç**6.1. Kırıkhan Ağzında ve Göçmen Ağzlarında Derlenen Metinlerde Ünlülerle İlgili Tespit Edilen Hususlar:**

1. î ünlüsü vurgu amaçlı olarak sadece Ahıska göçmen ağzında kullanılır.
2. õ ünlüsü incelenen derlenen ağzılarda daha çok vurgu amaçlı kullanılır, bunun yanı sıra telafi uzunluğu olarak da kullanılır.
3. Kapalı uzun e (é) ünlüsü sadece Yörük göçmen ağzında bulunur.
4. Trabzon göçmen ağzında ünlü uzunluklarına bölgedeki diğer ağzılara göre daha az rastlanır.
5. õ uzunluğu sadece Kırıkhan ağzında ve Yörük göçmen ağzlarında kullanılır.
6. Geniş ünlülerin daralması örnekleri daha çok Kırıkhan ağzında ve Yörük göçmen ağzlarında görülür.
6. Kalın ünlülerin incilmesi olayına derlenen bütün ağzılarda rastlanır.
7. İnce ünlülerin kalınlaşması olayı incelenen ağzılarda az rastlanan bir özelliktir.
8. Kalınlık incelik uyumunun bozulması olayı Kırıkhan ağzında ve göçmen ağzlarında sıklıkla görülür.
9. Kalınlık incelik uyumunun sağlandığı yerler sadece Ahıska ve Yörük göçmen ağzlarında tespit edilmiştir.
10. Dar ünlülerin genişlemesi olayı genellikle Kırıkhan ağzında ağzında, birkaç örnekte de Ahıska ve Yörük göçmen ağzlarında tespit edilir. Trabzon göçmen ağzında bu ses olayına hiç rastlanmaz.

6.2. Kırıkhan Ağzında ve Göçmen Ağzlarında Derlenen Metinlerde Ünsüzlerle İlgili Tespit Edilen Hususlar:

1. Kırıkhan ağzından derlenen metinde standart ünsüzlerin dışında sadece ñ ünsüzü kullanılır. Arka damak ünsüzleri Yörük ve Ahıska göçmen ağzlarında kullanılır.
2. Trabzon göçmen ağzında standart dildeki ünsüzlerin haricinde herhangi bir ünsüz kullanılmaz.
2. Tonlulaşma olayına Kırıkhan ağzında ve göçmen ağzında yaygın olarak rastlanır.
3. Tonsuzlaşma daha çok Trabzon göçmen ağzında görülür.
4. n>ñ değişimi başta Kırıkhan ağzı olmak üzere Ahıska ve Yörük göçmen ağzlarında sıklıkla görülürken Trabzon göçmen ağzında bu değişime rastlanmaz.
5. Sızıcılaşma derlenen tüm ağzılarda görülür.
6. Ünsüz benzeştirmeleri Kırıkhan ağzında ve göçmen ağzlarında sıklıkla görülen bir ses olayıdır.
7. Hece kaynaşması olayına Ahıska göçmen ağzında rastlanmaz, Trabzon göçmen ağzında az rastlanır. Bu ses olayına Kırıkhan ağzında ve Yörük göçmen ağzlarında yaygın olarak rastlanılır.

8. y ünsüzünün düşmesi Trabzon göçmen ağızında az, diğer ağızlarda yaygın olarak görülür.

6.3. Değerlendirme

Yukarıdaki bilgilerden hareketle gerek sesler gerekse ses olayları açısından Kırıkhan ağızı ile göçmen ağızların birbirine benzeyen ve birbirinden ayrılan yönleri olduğu görülmektedir. Yörük göçmen ağızı ses bilgisi yönünden Kırıkhan ağızıyla daha çok benzerlik gösterir. Bunun nedeni olarak da Kırıkhan ağızının Türkmen, Yörük göçmen ağızının ise Yörük Türklerinin devamı olmasıdır. Yani her ikisi de Oğuz Türkleridir. Göçmen ağızlar gün geçtikçe Kırıkhan ağızına ve standart dile benzeme eğilimindedir. Sahada yapılan gözlemlere ve soruşturmalara göre 55-65 yaş aralığının üstünde ve altında durum değişmektedir. Örnek olarak 65 yaş üzeri olanlarda her bir unsurun ağız özelliği daha sabittir ve etkileşime daha kapalıdır. 55 yaşın altındaki neslin ağızı ise Kırıkhan ağızına ve standart dile daha yakındır. Yüksek eğitim almış kişilerde standart dili kullanma oranı yüksektir.

Bunun yanı sıra meslek grupları arasında sosyal ilişki düzeyi yüksek olan meslekte çalışanların daha düşük sosyal ilişki gerektiren mesleklerde çalışanlara göre dilde değişim oranı daha fazladır. Esnaflık yapan özellikle sürekli alış veriş içerisinde olan kişiler, alım satım sırasında ölçünlü dili ve Kırıkhan ağızını daha fazla önemsemekte, kendi akrabalarıyla veya hemşehrileriyle konuşmalarında ise ağız özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Bundan başka ev hanımı olan kadınlarla esnaf olan eşi arasında da Kırıkhan ağızına ve standart dile uyum noktasında farklılıklar bulunmaktadır. Mesela esnaf olan erkek kişi, deve kelimesini *deve* olarak telaffuz ederken hanımı, *dive* şeklinde telaffuz etmektedir. Yani kadınlar kendi ağız özelliklerini daha fazla muhafaza etmektedirler.

Aydın, çalışmasında erkek göçmen kişinin Kırıkhan ağızına bayanlardan daha az uyum sağladığını zikretmiştir (*Aydın, 2011: 1969*). Aydın'ın çalışmasının aksine Kırıkhan göçmen ağızında sosyal alanda çalışan erkekler ev hanımlarına göre daha fazla Kırıkhan ağızına uyum sağlamaktadır.

Yerleşim olarak genellikle şehrin doğusuna Yörükler, batısına ise Ahıskalılar ve Trabzonlular yerleşmişlerdir. Adlandırmada da Yörükler Mahallesi, Muşlular Mahallesi (Ahıskalılar, daha önce Muş ilinde ikamet etmişler oradan Kırıkhan'a geldikleri için Muşlular diye anılır.) ve diğer yerler genellikle Kırıkhanlılar Mahallesi diye anılır. Sahada yapılan araştırmada kendi mahallelerinde birlikte yaşayan unsurlar ağız özelliklerini daha fazla korumuşlar, mahallesinden ayrılıp Kırıkhanlılarla birlikte yaşayan unsurlar standart dili ve Kırıkhan ağız özelliklerini daha fazla benimsemişlerdir.

7.Öneriler

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlardan birisi, bir bölgeden başka bölgeye gerçekleştirilen göçlerde -eğer göçmen ağızlar azınlık durumundaysa- göçmen ağızların standart dil özelliği kazanması hedefleniyorsa göçmenlerin yerli unsurlarla iç içe yaşaması gerekmektedir. Bunun dışında göçmen unsurların yerli unsurlarla çalışma hayatında ve sosyal hayatta da iç içe bulunması gerekmektedir. Bu etkileşimi kimlik kazandırılması bağlamında da düşünmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında karşılaştırmalı ağız çalışmaları başka alanlara da ışık tutacaktır.

KAYNAK KİŞİLER

Kişi Kodu	Adı Soyadı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Mesleği
KK1	Ahmet AKMAN	1957	Kırıkhan	Emekli İşçi
KK2	Kemal AVCI	1962	Muş	Emekli Taşeron

KK3	Halil Göğebakan	1957	İslahiye	Emekli Esnaf
KK4	İdris Yıldırım	1963	Trabzon	Esnaf

KAYNAKÇA

- Akar, Ali (2000). Divânü Lugâti't-Türk ile Anadolu Ağızlarındaki Ortak Unsurlar Üzerine Bir Deneme. Divânü Lugâti't-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri, (7-8 Mayıs 1999, Ankara), Ankara: Türksöy Yayınları, 106-129.
- Alimova, J. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları ile Kırgız Türkçesinin Söz Varlığı Açısından Karşılaştırılması*. İzmir. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 362 s. (Danışman: Prof. Dr. Gürer Gülsevin).
- Alkaya, Ercan (2008). Eski Türkçe –qıña Ekinin Türk Lehçeleri ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine. *Turkish Studies*, 3/4, 43-72.
- Amanoğlu, Ebülfez (2009). Doğu Anadolu Ağızları ile Nahçıvan Ağızları Arasında Etkileşim Meseleleri. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Mart 2008, Şanlıurfa), Ankara: TDK Yayınları, 71-74.
- Aydın, M. (2011). Birkaç Örnek Çerçevesinde İç Göçlerin Ağızlara Etkisi. *Türkiye, Turkish Studies*, Volume 1/6 Winter, s. 1965-1974.
- Bestili, İ. (1977). *Kırıkhan Ağzı*. İstanbul, İ.Ü. Türk Dili mez. tezi.
- Buran, A. (1999). Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar. Ankara, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, (9 Mayıs 1997, Ankara), TDK Yayınları, s. 89-91.
- Buran, Ahmet (2006). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, (10-12 Nisan 2006), 1-16.
- Demir, N. (1997). Alanya Ağızlarında Şimdi'nin Varyantları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 99-114.
- Doğan, T. (2010). İran Türk Ağızlarında Eski Oğuz Türkçesinin (Eski Türkiye Türkçesi) Kalıntılarına Dair Notlar. *Turkish Studies*, 5/3, 1113-1124.
- Dryga, İ. (2008). Karaycanın Trakay Ağzında Divânü Lugâti't-Türk'ten Leksikler (14.-15. Yüzyıl Kırım Türkçesi Rekonstrüksiyonuna Katkı). *Rize Üniversitesi Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Ekim 2008, Rize), Rize: Rize Üniversitesi Yayınları, 315-322.
- Erdem, M. D.; GÜL, M. (2006). Kapalı e (è) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi Anadolu Ağızları İlişkisi. *Karadeniz Araştırmaları (KaraM)*, 11, 111-148.
- Güneş, B. (2012). Karşılaştırmalı Ağız araştırmalarının Önemi ve Türkiye'deki Ağız İncelemeleri Üzerine Bir Deneme. *Türkiye, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. S. ¼, s. 20-44.
- İlgin, Ali (2009). Eski Türkçe ur- Fiilinin Anadolu Ağızlarındaki Anlam ve Kullanımı Üzerine. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Mart 2008, Şanlıurfa), Ankara: TDK Yayınları, 315-319.
- İlter, B. (1975). *Kırıkhan Ağzı ve Folkloru*. Ankara, A.Ü. DTCF Türk Dili mez. tezi.
- Karahan, L. (1996). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması, Ankara, TDK Yayınları.

- Karpuz, H. Ö.; Uysal, İ. N. (2009). Karaman İli Ağzlarının Şekil Bilgisi Özellikleri Bakımından Anadolu Ağzları Arasındaki Yeri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 54-62.
- Kızılkaya, G. (2010). *Divanü Lügati't-Türk'teki İsimlerle Anadolu Ağzlarında Ortaklaşan İsimler*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 881 s. (Danışman: Prof. Dr. Zikri Turan).
- Melek, İ. ve Pehlivanlı, H. (2013). *Hatay Devleti*. Ankara, Hatay Valiliği Yayınları, Anıt Matbaası.
- Okur, G.(1972). *Karamankaşı (Kırıkhan), Yörükleri Ağzı*. Ankara, A.Ü. DTCF Türk Dili mez. tezi.
- Öztürk, J. (2009). *Hatay Ağzı*. Adana, Karahan Kitabevi.
- Sivri, Ö. (2009). *Hatay Kırıkhan Telbizek Köyü Ağzı Çalışması*. Elazığ. F.Ü. Türk Dili mez. tezi.
- Stamova, M. (2001). *Gagauz Türkçesi ve Ağzlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*.Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 556 s.6 (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Canpolat).
- Tunç, M., Şahin, İ. vd. (2001). *Geçmişten 2000'li Yıllara Hassa*, Hassa Kaymakamlığı Yayınları, Erdemli/Mersin, İnter Medya.
- Uğuz, S. (2017). *İkinci Meşrutiyet'ten Türkiye'ye İltihakına Antakya'nın İdari Durumu*. Podgorica, Mediterranean International Conference on Social Sciences, Conference Proceedings, s. 507-516.